

Lapseröövi ja elatisega seotud küsimused – fookuses on Soome

Merli Laur

lastekaitse osakonna peaspetsialist, sotsiaalkindlustusamet

Rahvusvaheliste lastekaitsejuhtumite arv suureneb iga aastaga. See nõuab lastekaitse spetsialistidelt rohkem teadmisi selliste juhtumite lahendamisel, et nad oskaksid anda pingelisse olukorda sattunud lapsevanematele selgeid juhiseid ja asjakohast nõu, mis ametkonna poole nad võiksid oma murega pöörduda. Sagedastele elatise ja lapserööviga seotud küsimustele vastavad justiitsministeeriumi rahvusvahelise justiitskoostöö talituse nõunikud **Anastasia Antonova** ja **Marii-Elisa Pärna**.

Sotsiaalkindlustusameti peamine ülesanne rahvusvaheliste lastekaitse üksikjuhtumite puhul on vahendada juhtumeid kohaliku omavalitsuse üksustele ja neid nõustada. Aeg-ajalt pöörduvad meie poole abi ja nõu saamiseks ka vanemad ise ning teised lapse lähisugulased. Keerulised juhtumid nõuavad head koostööd eri ametkondade vahel.

Kõige sagedamini on rahvusvahelised lastekaitsejuhtumid seotud Soomega. Edastame Soomest tulnud lapse heaolu kontrolli taotlusi Eesti omavalitsustele, samuti küsitakse infot Soomes korraldatud juhtumimenetluste kohta või on vaja teha kiireloomulist riikidevahelist koostööd.

Millised on peamised õigused ja kohustused, millest lapsevanemad peaksid olema teadlikud olukorras, kus üks vanematest soovib kolida oma lapsega Eestist välisriiki, nt Soome, kuid vanematel on ühine hooldusõigus oma lapse suhtes?

Kui lapsevanematel on lapse suhtes ühine hooldusõigus ja üks vanem soovib kolida lapsega

välisriiki, peab ta selleks küsima teiselt vanemalt loa, soovitatavalt kirjalikult taasesitatavas vormis, et vältida võimalikke vaidlusi. Kui teine lapsevanem luba ei anna, võib vanem taotleda kohtu kaudu hooldusõiguse jagamist, näiteks taotleda omale ainuotsustusõigus lapse elukoha üle otsustamisel. Kui kolimise on kiire, saab vanem põhjendatud juhul taotleda kohtult ka esialgse õiguskaitses korras lahendit, mis reguleeriks olukorra menetluse ajal.

Eestis on lapseröövide ja elatistaotluste puhul keskasutuseks justiitsministeerium.

Kui vanem lahkub riigist koos lapsega ilma teise hooldusõigusliku vanema loata, on maha jäänud vanemal õigus esitada lapse tagastamise taotlus Haagi 1980. a konventsiooni alusel. Taotlus tuleb esitada lapse senise elukohariigi keskasutusele, kes edastab taotluse selle riigi keskasutusele, kuhu laps viidi. Kui vanem ei

tea täpset aadressi välisriigis, piisab sellest, kui märkida riik.

Eestis on lapseröövide ja elatistaotluste puhul keskasutuseks justiitsministeerium, kelle õigused ning kohustused on sätestatud asjaomaste õigusaktidega – määruste ja Haagi konventsioonidega.

Kui palju menetluses olevatest lapseröövi juhtumitest on seotud Soomega?

2004. aastast on justiitsministeeriumi vahendusel liikunud Eesti ja Soome vahel 47 lapse tagastamise taotlust. Kuigi elatisemenetlustes on Soome enim esindatud riik, on lapse tagastamise menetlustes viimasel ajal ülekaalus menetlused Ühendkuningriigi, Venemaa või Hispaaniaga.

Palun kirjeldage mõnda tüüpilisemat lapseröövi juhtumit.

Tüüpilisi juhtumeid on raske välja tuua, sest iga menetlus erineb nii oma kulult kui ka lahenduselt. Meie praktikas on taotlusi esitatud vahetult või 1–2 kuu jooksul pärast lapse välisriiki viimist. Aga on ka juhtumeid, kus laps ja vanem on juba pool kuni peaaegu aasta elanud teises riigis, enne kui teiselt vanemalt saabub lapse tagastamise avaldus. Enamasti on sellistel puhkudel vanemad kokku leppinud, et välisriigis viibitakse ajutiselt ning laps ja vanem naasevad peagi, kuid seda ei ole siiski tehtud.

Nii Haagi konventsiooni kui ka Euroopa Nõukogu määruse nr 2201/2003 alusel muutub lapse harilik viibimiskoht (lapse alaline elukoht), kui ta on elanud teises riigis ühe aasta või kauem. Praktikas tõlgendatakse seda iga juhtumi puhul erinevalt, olenevalt lapse vanusest ning tema kohanemisest uues elukeskkonnas. Kui lapse huve kaitsvad institutsioonid leiavad menetluse käigus, et laps on uues keskkonnas niivõrd kohanenud, et sellest on saanud tema kodu ning sellest

keskkonnast lahkumine võib kahjustada tema huve, võib kohus küll nõustuda, et toimunud on lapserööv, kuid lapse parimates huvides on jätta ta tagastamata. Menetluses kuulatakse ära ka laps ja võetakse arvesse tema arvamus, v.a siis, kui lapse vanuse või küpsusastme tõttu on peetud ärakuulamist sobimatuks. Neid asjaolusid arvesse võttes on oluline, et maha jäänud vanem reageeriks kohe, kui laps on ära viidud.

Millised on olnud kõige pingelisemad ja huvitavamad kaasused teie praktikas?

Justiitsministeeriumil on olnud menetlusi, mis kestavad väga pikalt ning suhtlus osaliste vahel on pingeline ja vaevaline. Kauem aega võtavad eelkõige menetlused eksootiliste riikidega ning menetlused, kus taotlejal on vaid aimdus, mis riigis laps ja teine vanem asuvad. Teada ei ole aadress ega muud kontaktandmed.

Meenub juhtum, kus välisriigi kohus tegi tagastamise otsuse, kuid otsuse täitmine osutus võimatuks. Kaasati psühholoogid ning välisriigi kohtutäiturid leidsid, et toetudes psühholoogi arvamusele ei tuleks last siiski tagastada.

Teisel juhul ei olnud välisriigi keskasutus nõus lapseröövi menetlema, toetudes riigis kehtivatele väärtustele. Keskasutus leidis, et kuivõrd laps on tulnud riiki koos vanemaga ja neil on ka seal riigis pere, siis ei ole lapseröövi menetlemiseks alust.

Lisaks oli üks lapseröövi juhtum, kus välisriik edastas Eestile lapse tagastamise taotluse, kuid meie kohus jättis taotluse rahuldamata ning otsustas, et last ei tagastata taotleja riiki. Menetluse tegi aga keeruliseks asjaolu, et välisriigi kohus oli varasemalt teinud lapseröövi menetluses otsuse, mille kohaselt tuli laps tagastada sinna riiki.

Menetluses ühe riigiga oli vanematel kolm last ning üks vanem elas välismaal, teine Eestis. Kuivõrd vanemad ei suutnud jõuda kokkuleppele, kelle juures peaksid lapsed

Kommentaar

Vanemad sageli ei mõtle sellele, et nad võiksid olla lapseröövliid, iseenda lapse röövijad. Eesti saatkond on Helsingis kokku puutunud enamasti väga emotsionaalsete lugudega: vanem ei taha vahel oma eelarvamuste tõttu mõista, et lapsel on tegelikult õigus suhelda mõlema vanemaga ka pärast vanemate omavahelise suhte lõppemist. Tore, kui leitakse üheskoos lapse jaoks parim lahendus. Olenemata sellest, kas vanemad teevad seda iseseisvalt, lepitaja vahendusel või pöörduvad kohtu poole, nõuab see alati kõigilt osalistelt palju. Me ei tohi unustada, et kõige selle keskmes on laps, kes soovib olla õnnelik.

Liina Viies, konsulaartalituse direktor Eesti saatkonnas Helsingis detsembrist 2015 juulini 2019

elama, oli umbes pooleteise aasta jooksul vahetatud asjaomase välisriigiga mitu lapse tagastamise taotlust.

Oli ka juhtum, kus oli teada, et üks vanem läks välisriiki koos lapsega ilma teise vanema nõusolekuta ning sellesse riiki edastati ka asjakohane taotlus. Paraku ajal, mil välisriik menetles lapse tagastamise taotlust, läks lapse ära viinud vanem koos lapsega juba kolmandasse riiki ning seetõttu menetleti lapseröövi paralleelselt kolmes riigis.

Vanemate laste puhul mõjutavad vanemad sageli lapsi otsustama erisuguste hüvedega, näiteks võtavad neile kodulooma või lubavad tegeleda põnevate hobidega.

Justiitsministeeriumi vahendatud menetlustest üks on jõudnud ka Euroopa Inimõiguste Kohtusse.

Kui palju on justiitsministeeriumi menetluses elatise nõudeid, mis puudutavad koostööd Soomega?

Soomega on Eestil kõige enam elatise pii-riülese sissenõudmise menetlusi. Seejuures väljaminevate ning sissetulevate taotluste koguarv on peaaegu sama. Kokku on 2019. aasta mai seisuga Eesti justiitsministeeriumil 1336 aktiivset elatise menetlust ning nendest 1027 menetlust on seotud Soomega.

Teistest välisriikidest võib esile tuua Rootsi, Ühendkuningriigi, Saksamaa ning USA.

Kui ühelt lapsevanemalt on Eesti kohus elatise välja nõudnud, aga see vanem elab Soomes ning ta ei täida oma kohustust lapse ees, kas siis Soomest elatise välja nõudmiseks peab lapsega koos elav vanem pöörduma justiitsministeeriumi poole?

Kui ühelt vanemalt on teise vanema kasuks lapse ülalpidamiseks mõistetud välja elatis, kuid isik ei täida oma kohustust ning elab välismaal, näiteks Soomes, on sissenõudjal võimalik pöörduda justiitsministeeriumi poole kaasabi saamiseks menetluse algatamiseks välisriigis. Elatise võib seejuures olla välja mõistnud kohus, kuid samuti on välisriiki võimalik edastada kohtulikud või notariaalsed kokkulepped.

Selleks et oleks võimalik edastada taotlus elatise riikidevahelise sissenõudmise menetluse algatamiseks Soome justiitsministeeriumile, peab sissenõudja pöörduma kõigepealt lahendi teinud kohtu poole ning paluma väljastada kohtulahendi kinnitatud ärakiri ja EN määruse 4/2009 kohane sertifikaat. Sissenõudjal tuleb koostada taotlus välisriigi asjaomasele asutusele ja võlgnevuse kalkulatsioon vastavalt kohtulahendile. Kõik dokumendid tuleb esitada paberil ning käsitsi allkirjastatuna.

Kui elatis on välja mõistetud notariaalse kokkuleppe alusel, tuleb ära kirja ning sertiifikaadi saamiseks pöörduda asjaomase notari poole. Nõuded dokumentidele võivad erineda vastavalt riigile, kohtulahendi tegemise ajale ning õigusaktile.

Kui dokumendid on jõudnud justiitsministeeriumisse, vaadatakse need läbi 30 päeva jooksul ning kui kõik on korrektselt koostatud, edastatakse need Soome justiitsministeeriumile. Kui elatise väljamõistmise lahend on tehtud enne 18.06.2011, peab Soome kohus kõigepealt tunnistama Eesti lahendi täidetavaks. Selline protsess võtab enamasti aega 6–12 kuud. Kui lahend on tehtud pärast nimetatud kuupäeva, edastatakse dokumendid asjaomasele täitevasutusele täitemenetluse algatamiseks. Kui täitemenetlus välisriigis on algatatud ja teine vanem ei ole hakanud elatist tasuma, saab avaldaja taotleda Eesti riigilt elatisabi.

Kui kaua võtab aega teiselt vanemalt elatise väljanõudmine Soomest, kui võla sissenõudja elab Eestis ja võlgnik Soomes? Tegu on välisriiki edastatava taotlusega, mille esitamine ja menetlus võtavad sageli aega. Välisriigis algatatud menetlus allub asjaomase riigi seadustele ning vastamistähtaegadele. Enamasti võtab Eesti lahendi täidetavaks tunnistamine Soomes aega kuus kuud kuni

aasta. Kui lahend on Soomes täidetavaks tunnistatud ning kohustatud isik ei tasu elatist vabatahtlikult, algatatakse täitemenetlus ning rakendatakse seadusest tulenevaid sunnimeetmeid. Pärast täitemenetluse algatamist võib minna 3–6 kuud enne, kui hakkavad laekuma esimesed elatismaksed. Seejuures ei saa välisriigis algatatud menetluse puhul tagada, et elatismaksed hakkavad laekuma korralduslikult või väljamõistetud suuruses. Maksete laekumine oleneb muu hulgas kohustatud isiku varalisest olukorrast ning seaduses ettenähtud elatusmiinimumist, mis peab isikule igal kuul kätte jääma.

Kui täitemenetlus on Soomes algatatud, kuid elatismakseid ei laeku või laekuvad maksed väiksemas summas, on sissenõudjal võimalik paluda justiitsministeeriumi kaudu järelepärimise edastamist välisriiki. Väljakujunenud praktika kohaselt edastatakse pöördumine siis, kui makseid ei ole laekunud kuni neljal järjestikusel kuul.

Millised on peamised raskused kahe riigi lastekaitse juhtumite lahendamisel?

Mõnikord võib osutada keeruliseks pädeva asutuse leidmine; välisriigis asuva menetlusosalise leidmine, kui tema asukoht ei ole teada; tõlgete kiire organiseerimine; erinevused riigisisestes seadustes.

Lisainfot ja koostamist vajavate dokumentide näidised rahvusvaheliste menetluste kohta on võimalik leida veebiportaalist <https://v1.juristaitab.ee>.